

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hişâm, *es-Sîre*, Kahire 1936, II, 57, 261, 301; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 93, 200; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 55; Belâzürî, *Ensâb*, I, 90, 94, 96, 118, 122, 130-131, 237, 401; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 282, 286, 319-320, 328, 336, 349, 430, 461-462; İbn Hazm, *Cevâmî'u's-sîre*, s. 52, 64; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, II, 190, 192, 327-328; Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 6257-6268; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 41, 53, 97-98, 122, 124-125, 160, 504; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), III, 12; W. Montgomery Watt, *H. Muhammed Mekke'de* (trc. Ramî Ayas — Azmi Yüksel), Ankara 1986, s. 26, 39, 46, 96, 128, 145, 148; a.mlf., "Abû Lahab", *EJ²* (İng.), I, 136-137; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1991, XI, 165-171; Uri Rubin, "Abû Lahab and sûra CXI", *BSOAS*, XLII (1979), s. 13-28; J. Barth, "Ebû Leheb", *IA*, IV, 34-35.

MEHMET ALİ KAPAR

EBÜ LÜBÂBE el-ENSÂRÎ

(أبو لبابة الأنصاري)

Ebû Lübâbe Beşîr (Rifâa)

b. Abdilmünzir el-Ensârî el-Evsî

Sahâbî.

Adının Ebû Lübâbe, Büşeyr, Râfî', Mer-vân olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi Beşîr ve Rifâa'nın onun iki kardeşi olduğunu ileri sürenler de vardır. Kızı Lübâbe, Zeyd b. Hattâb ile evlenmiştir. Ebû Lübâbe İkinci Akabe Biatı'nda bulundu ve Hz. Peygamber tarafından kabilesine temsilci tayin edildi. Bedir Gazvesi'ne katılmak üzere yola çıkmışken Ravhâ'dan geri çevrilerek Medine'ye emîr olarak gönderildi ve Bedir ganimetinden kendisine pay ayrıldı. Benî Kaynukā' ve Sevîk gazvelerinde de Medine'de emîr olarak bırakıldı. Uhud Gazvesi'nden önce bir hurmalık yüzünden ensardan yetim bir çocukla aralarında anlaşmazlık çıktı. Hz. Peygamber Ebû Lübâbe lehine hükmettiyse de ondan hakkını çocuğa bağışlamasını rica etti. Ebû Lübâbe'nin bu ricayı kabul etmemesi Hz. Peygamber'i gücendirdi. Daha sonra Uhud Gazvesi'ne katıldı. Benî Kurayza muhasarasında onun eski müttefiki ve komşuları olan yahudiler Ebû Lübâbe'nin yanlarına gönderilmesini istediler ve kendisini bir kurtarıcı gibi karşıladılar. Ebû Lübâbe onlara Sa'd b. Muâz'ın hükümüne boyun eğmelerini ve teslim olmalarını tavsiye etti. Bunun kılcıktan geçirilmek demek olduğunu anlatmak için de eliyle boğazını işaret etti. Fakat daha sonra pişman oldu ve bu davranışıyla Allah'a ve Resulü'ne ihanet ettiğini düşünerek Hz. Peygamber'in yanına uğramadan mescide gidip kendisini bir direğe bağlattı. Affedildiğine dair âyet nâzil oluncaya ve bizzat Hz. Peygam-

ber tarafından çözülünceye kadar altı (bazı rivayetlere göre yedi, sekiz, on veya on beş) gün yeyip içmeden direğe bağlı olarak kaldı. Sonraları bu direk "tevbe direği" (üstüvânetü't-tevbe) diye anıldı. Bazı rivayetlere göre ise Ebû Lübâbe as-haptan birkaç kişiyle birlikte Tebuk Gazvesi'ne katılmadığı ve bu sebeple Hz. Peygamber tarafından azarlandığı için kendisini bu şekilde cezalandırmıştır. Affedildikten sonra Benî Kurayza'ya komşu olan mülkünün tamamını sadaka olarak vermek istediye de Hz. Peygamber bunun ancak üçte birini tasadduk etmesine izin verdi. Mescid-i Dirâr'ın yapımına da yardımda bulundu; ancak bu konuda herhangi bir ithama uğramadı.

Ebû Lübâbe'nin vefat tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hz. Osman'ın hilâfeti zamanında (644-656) veya onun şehid edilmesinden sonra, yahut Ali b. Ebû Tâlib'in hilâfeti yıllarında (656-661) öldüğü, hatta 50 (670) yılına kadar yaşadığı rivayet edilmektedir. Nesli oğullarından Sâib vasıtasıyla devam etmiş olup İbn Sa'd (ö. 230/845) kendi zamanında onun torunlarının bulunduğunu söylemektedir.

On beş hadis rivayet eden Ebû Lübâbe'den oğulları Sâib ve Abdurrahman ile Abdullah b. Ömer, onun oğlu Sâlim, mevla*sı Nâfî', Abdurrahman b. Yezîd, Saîd b. Müseyyeb ve daha başkaları rivayette bulunmuşlardır. Tevbe süresinin 102, 117 ve 118. âyetleriyle Mâide süresinin 41. ve Enfâl süresinin 27. âyetinin nüzül sebepleri arasında Ebû Lübâbe'nin de adı geçmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

*el-Muua'tta*², "Nüzûr", 16, "İsti'zân", 31; *Müsned*, I, 364, 411, 418, 422, 424; II, 9; III, 237, 430, 452, 453, 502; VI, 142, 328, 329; Dârimî, "Zekât", 25, "Nikâh", 14; Buhârî, "Bed'ü'l-ıhalk", 14, 15, "Megâzî", 12, 13; Müslim, "Selâm", 128, 130, 131, 132, 133, 134, 136; İbn Mâce, "İkâme", 79, "Nikâh", 12; Ebû Dâvûd, "Vitr", 20, "Edeb", 162; Nesâî, "Cum'a", 2, "Şayd", 15; Vâkidî, *el-Megâzî*, I, 101, 180-182; II, 505-509; III, 800, 896, 1047, 1072; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 444, 456, 612; III, 45, 49, 236-238; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 457; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 168-170; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), II, 163-164, 211, 216-217; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 137, 185; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 237; II, 230-231; VI, 265-267; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 260; IV, 120-121; Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'* (nşr. Muhammed Şâkir), Kahire 1941, I, 37, 73, 105, 106, 244, 245, 481-482; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 168; a.mlf., *Fethu'l-bârî*, Beyrut 1985, VI, 268; Diyârbekrî, *Târîhu'l-ıhamîs*, I, 556; Halebî, *İnsânü'l-ıuyûn*, II, 664; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), V, 339-342; Muhammed eş-Şazeli en-Neyfer, "er-Rahme ve'l-esmâ'üliyye" inde Ebî Lübâbe", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, III/3, İslâmâbâd 1968, s. 63-81.

ASRİ ÇUBUKÇU

EBÜ MAHZÜRE

(أبو محزورة)

Ebû Mahzûre Evs b. Mi'yer
b. Levzân el-Cumahî
(ö. 59/678-79)**Mescid-i Harâm'ın müezzini,
sahâbî.**

Kureys'in Cumah koluna mensuptur. Ebû Mahzûre künyesiyle meşhur olduğundan kendisinin ve babasının adında ihtilâf edilmiş, adının Selman, Semüre, Sümeyr veya Seleme, babasının adının Umeyr olduğu ileri sürülmüştür.

Ebû Mahzûre Mekke'nin fethedildiği yıl Hz. Peygamber ile Ci'râne'de karşılaştıktan sonra müslüman oldu. O sırada Resül-i Ekrem Tâif Muhasarası'ndan Ci'râne'ye dönüyordu. Namaz vakti gelince müezzin ezan okumaya başladı. Resûlullah'a karşı büyük bir kin ve düşmanlık besleyen Ebû Mahzûre ile Kureysli on genç ezan sesini işitince bir yere gizlendiler ve alaylı bir şekilde müezzini taklit ederek yüksek sesle ezan okudular. İçlerinden birinin güzel sesli olduğunu fark eden Hz. Peygamber onları yanına çağdı ve kendilerine birer birer ezan okuttu. En son okuyan Ebû Mahzûre'nin sesini çok beğenerek ona ezanı öğretti; daha sonra namaz vakti gelince elini başına koyup alını okşadı ve ezan okumasını emretti. Ebû Mahzûre bu emri isteksiz bir şekilde yerine getirdikten sonra Hz. Peygamber ona bir miktar gümüş para verdi ve kendisine dua etti. Gönlü İslâmiyet'e ısınan Ebû Mahzûre orada müslüman oldu ve Hz. Peygamber'den kendisini Mekke'deki Harem-i şerif'e müezzin yapmasını istedi. Bu arzusunu kabul eden Hz. Peygamber, Mekke Valisi Attâb b. Esîd'e gitmesini ve yeni görevini ona bildirmesini söyledi.

Ebû Mahzûre, Resül-i Ekrem'in Mekke'den ayrılmasına kadar Kâbe'de Bilâl-i Habeşî ile birlikte ezan okudu. Resûlullah'ın okşadığı alına düşen saçları hiç kestirmedi. 59 (678-79) yılında ölünceye kadar Mekke'de müezzinliğe devam etti. Kendisinden sonra Mescid-i Harâm müezzinliğini oğlu ve torunları yüzyıllarca devam ettirmişlerdir.

Kureys'in nesebini çok iyi bilen Ebû Mahzûre'den hanımı Ümmü Abdülmelik ve oğlu Abdülmelik ile Esved b. Yezîd en-Nehâf, Abdullah b. Muhayriz, İbn Ebû Müleyke ve daha başkaları hadis rivayet etmişlerdir. Hepsisi de ezanı Hz. Peygamber'den öğrenmesiyle ilgili olan se-

kiz rivayeti Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bulunmaktadır (III, 408-409; VI, 401). Bu rivayetlerden biri *Şahîh-i Müslim*'de, diğerleri *Kütüb-i Sitt'e*'ye dahil dört *Sünen*'de de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 408-409; VI, 401; Müslim, "Şalât", 6; Ebü Dâvûd, "Şalât", 28; Nesâî, "Ezân", 3, 4, 5, 6, 15, 16; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef*, I, 457-459, 476, 482; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 450; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Sâvî), s. 133; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, Tahran 1965, II, 85, 351; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 177; VI, 278-279; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, III, 117-119; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 176; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VIII, 514-516.

MURAT SARIÇIK

EBÜ MANSÛR el-EYYÛBÎ

(أبو منصور الأيوبي)

Ebü Mansûr Muhammed
b. Hasen b. Ebî Eyyüb
el-Eyyübî en-Nisâbü'rî
(ö. 421/1030)

Mütekaddimîn dönemi
Eş'ariyye kelâmcısı.

İbn Ebü Eyyüb diye de bilinir. Hayatı ve ilmi faaliyetleri hakkında fazla bilgi yoktur. Muhtemelen IV. (X.) yüzyılın ortalarından sonra Nisâbur'da doğdu. Küçük yaşta ilim tahsiline başladı. İbn Füreki'nin öğrencisi oldu ve İslâm ilimlerini ondan öğrenerek tahsilini bitirdi. Üstün zekası ve gayretini yanında takvâsı ile de hocasının takdirini kazandı ve büyük kıızıyla evlendi. Bu evlilikten, kaynaklarda yanlışlıkla İbn Füreki'ye atfedilen *en-Nizâmî fî usûli'd-dîn* adlı eserin müellifi olan Ebü Bekir el-Füreki (Yavuz, s. 90) dünyaya geldi. Hayatını öğrenci yetiştirmek ve eser yazmakla geçiren Ebü Mansûr, Zilhicce 421'de (Aralık 1030) Nisâbur'da vefat etti ve Şâhinter Kabristanı'na defnedildi.

İnkârcılara karşı kuvvetli deliller getirerek İslâm akaidini savunduğu için Ebü Mansûr'a "hüccetü'd-din" unvanı verilmiştir. Hitabeti etkileyici olduğu kadar eserlerindeki üslûbun da ilgi çekici olduğu rivayet edilir. Muhakeme gücünde çağdaşı olan Eş'arîler'den üstündü. Usul ilminde hocası İbn Füreki'nin metodunu benimseyip geliştirdi. Çok sayıda eserinin değişik medreselerde okutulduğu nakledilirse de ikisi dışında kaynaklarda bunların adları ve muhtevaları hakkında bilgi bulunamamıştır. Kendisinden "üstat" olarak bahseden Ebü Bekir el-Beyhakî, onun tavsiyesi üzerine yazdığı *el-Esmâ' ve's-şifât* adlı eserinde bazı görüşlerini nakletmiştir. Ebü'l-Muîn en-Neseî, ondan "ehl-i hadisin ke-

lâmcılarından sâlih bir kişi" diye söz ederek iman konusuna ilişkin bir görüşünü yazmış, Ebü Bekir el-Füreki de eserinde bir iki yerde görüşlerine temas etmiştir. Bu kaynaklarda yer alan bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Ebü Mansûr el-Eyyübî'ye göre akli delilleri bilmeden sadece nakli delillere dayanarak inanan kişinin (mukallid) imanı geçerlidir ve akli delilleri bilmediği için de günahkâr değildir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de zâ-tını tanıtırken kendisinin "müminlerin dostu" olduğunu ifade etmiş, yaratıklardan söz ederken de onların cisim olduğuna dikkat çekmiştir (el-Bakara 2/257; el-Münâfikün 63/4). Bu da Allah'ın maddî bir varlık olmadığını delillerindedir. Arşa istivâ etmek "istilâ" mânâsında değil "mutlak galip gelmek" anlamındadır. Çünkü istilâ, mutlak ve eksiksiz bir üstünlük anlamı taşımamaktadır. "Allah Âdem'i kendi sûretinde yarattı" anlamındaki hadis, Âdem'in dünyaya gönderilirken cennetteki şeklinin değiştirilmediğini ifade eder. Bir başka söyleyişle hadiste geçen "şekil" (sûret) Allah'la değil Hz. Âdem'le ilgilidir. Zira şekil bir şekil vericiyi gerektirdiğinden Allah'ın şekilli olması imkânsızdır. Beyhakî'nin bir rivayetinden anlaşıldığına göre Ebü Mansûr, Kur'an'ın i'câzını *sarfe** nazariyesiyle açıklayanların görüşüne temayül göstermiştir.

Eserleri. Kaynaklarda Ebü Mansûr el-Eyyübî'nin iki eseri zikredilmektedir. 1. *Telhîşü'd-dela'* il. Ebü'l-Muzaffer el-İsferâyîni, mühlidleri reddeden başka bir kitap olmasa bile bu eserin kendi konusunda tek başına yeterli sayılabilecek nitelikte olduğunu belirtir (*et-Tebşîr*, s. 194). 2. *el-Muknî*. Ebü'l-Muîn en-Neseî, adını kaydetmediği başka bir Eş'arî âliminin bolca iktibaslar yaptığını söylediği (*Tebşîratü'l-edille*, s. 333) bu eserin Eş'ariyye akaidini ihtiva ettiği ve Mâtürîdiler'e yönelik tenkitlere de yer verdiği anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, I, 15-16; a.m.f., *el-Esmâ' ve's-şifât*, s. 369, 370, 519; Ebü Bekir el-Füreki, *en-Nizâmî fî usûli'd-dîn*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2378, vr. 43^b; İsferâyîni, *et-Tebşîr* (Kevserî), s. 194; Neseî, *Tebşîratü'l-edille* (Salamé), s. 28, 333, 334; İbn Asâkir, *Teb-yînü kezîbi'l-müfterâ*, s. 249; İbrâhim b. Muhammed es-Sarîfîni, *Târîhu Nisâbü'r: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. Muhammed Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1403/1362 hş., s. 137; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XVII, 573; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IV, 147; Yusuf Şevki Yavuz, *İslâm Akaidinin Üç Şahsiyeti*, İstanbul 1989, s. 90.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EBÜ MANSÛR el-HEREVÎ

(أبو منصور الهروي)

Ebü Mansûr
Muvaffak b. Ali el-Herevî

Bilinen en eski
Farsça tıp kitabının yazarı.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Nisbesinden Heratlı olduğu ve IV. (X.) yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Kendisini büyük bir üne kavuşturmuş olan *Kitâbü'l-Ebniyye 'an haqâ'iki'l-edviyye* adlı eserinin mukaddimesinde yer alan "Hazret-i âli mevlânâ el-emîr el-müsedded el-müeyyed el-mansûr" ibaresine bakarak kitabını Sâmanî Emiri I. Mansûr'a (961-976) ithaf ettiği ileri sürülürse de "el-mansûr" ifadesinin isim olmayıp diğerleri gibi unvan olabileceği ihtimali dikkate alınarak bu durum ihtiyatla karşılanmalıdır.

Ebü Mansûr'un çok seyahat ettiği ve bu arada Hindistan'a da gittiği anlaşılmaktadır. XIV. yüzyıldan itibaren tanınmaya başlayan kitabı nebâtî, hayvanî ve madenî ilaçlar olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. Müellif 466'sı bitkilerden, kırk dördü hayvanlardan ve yetmiş beşi minerallerden elde edilmiş toplam 585 ilâcın adını alfabetik sıra ile vererek terkip ve tesirlerini izah etmektedir. Tıbbî bilgiler yanında ayrıca sodyum ve potasyum karbonatların birbirlerinden ayırt edilimleri, arsenik, bakır oksit, silisik asit ve antimon, bakır, kurşun bileşiklerinin zehirleyici nitelikleri, yanmamış kirecin kıl dökücü etkileri ve cerrahide kullanılması gibi kimyasal konular hakkında da bilgi vermiştir. Kitabın kaynakları arasında Srîhârgavadatta, Bâhaylî, Jaktak gibi Hint; Hipokrat, Galen, Dioskorides, Aeginalı Paulus gibi Grek ve Ali b. Rabben et-Taberî, Huneyn b. İshak, Sâbit b. Kurre, Ebü Mâhir Mûsâ b. Yûsuf b. Seyyâr gibi İslâm bilginlerinin eserleri bulunmaktadır.

Kitâbü'l-Ebniyye'nin ünlü şair ve sözlükçü Esedî-i Tûsî (ö. 465/1073) tarafından 447'de (1056) istinsah edilen ve Viyana Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek'te (A.F. 340) bulunan nüshasına dayanarak F. Romeo Seligmann, önce *Liber fundamentorum pharmacologiae medicæ Abu Mansur Muwaffak* adıyla muhtasar Latince çevirisini (Vienna 1830-1833), sonra da *Codex vindobonensis sive medicæ Abu Mansur Muwaffak bin Ali Heratensis Liber fundamentorum pharmacologiae* (Vienna 1838) adı altında